

- внедрить меры наказания следователей в случае привлечения эксперта-бухгалтера для решения вопроса соответствия порядка ведения учета и составления отчетности на предприятии нормам действующего законодательства;

- ужесточить профессиональные требования к ревизорам государственных органов, обеспечить их профессиональную независимость, повысить уровень их ответственности за качество проведения и результаты проверки.

При реализации на практике данных условий можно добиться сокращения количества проводимых судебно-бухгалтерских экспертиз, что позволит оптимизировать продолжительность судебного процесса.

Вывод. На основе анализа содержания рассматриваемых вопросов в ходе судебно-бухгалтерской экспертизы, а также квалификационных требований, предъявляемых к налоговым инспекторам и ревизорам КРУ предложены направления реформирования судебно-бухгалтерской экспертизы в Украине. Их внедрение на практике позволит существенно сократить временные и финансовые расходы на проведение экспертизы. Детализация перечня вопросов, рассматриваемых экспертом-бухгалтером, будет направлением дальнейших исследований.

Литература

1. Базась М. Ф. Теоретико-методологічні засади судово-бухгалтерської експертизи : [навч. посібник] . / М. Ф. Базась М. Ф. – К. : МАУП, 2007. - 488 с.
2. Білуха М. Т. Судово-бухгалтерська експертиза : [підручник] / М. Т. Білуха [Ред. Т. В. Микитенко]. – К. : Воля, 2004. – 653с.
3. Бочкова Л. И. Судебная бухгалтерия : [учеб. пособие]. / Л. И. Бочкова, О. Э. Новак, С. В. Савинов. – Саратов : Дашков и К, 2007. – 320 с.
4. Бутинець Ф. Ф. Судово-бухгалтерська експертиза [навч. посібник] / Ф. Ф. Бутинець. – Житомир : Рута, 2004. – 460 с.
5. Дмитриенко Т. М. Судебная (правовая) бухгалтерия: [учебник] / Т. М. Дмитриенко, С. Г. Чаадаев. – М. : ПРОСПЕКТ, 2001. – 336 с.
6. Дубонос Е. С. Судебная бухгалтерия : [учебно-практ. пособие] / Е. С. Дубонос, А. А. Петрухин. – М. : Книжный мир, 2006. - 252 с.
7. Швець В. Є. Основи бухгалтерського обліку та судово-бухгалтерської експертизи : [підручник] / В.Є.Швець. – К., 2008. – 240 с.
8. Про судову експертизу : Закон України № 4038-ХІІ від 25.02.1994 // Відомості Верховної Ради України. – 1994. - № 28. – С. 232 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>
9. Волкова І. А. Судово-бухгалтерська експертиза: [навч. посібник для студентів вищих навч. закладів] / І. А. Волкова. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 84 с.
10. Захаренко В. Ю. Судебная бухгалтерия / В. Ю. Захаренко, В. И. Лазуренко. [Под общ. ред. Лазуренко В. И.]. – Донецк : Коттон, 2006. – 484 с.
11. Довідник типових професійно-кваліфікаційних характеристик посад державних службовців : Указ Президента України від 18.07.2011 № 769/2011 // Справочник должностей работников Украины. – 2001. - № 76. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.jobs.ua/dkhp/vipusk-76/>

УДК 331.215.4

РІВЕНЬ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Д.Б. Бергент, О.А. Куліш

Резюме. У статті проаналізовано особливості стану і формування рівня життя населення України. Проведено аналіз відповідності національних показників життєвого рівня міжнародним соціальним стандартам ПРООН. Визначено роль держави у підвищенні рівня життя населення в сучасних економічних умовах.

Ключові слова: рівень життя населення, соціальні стандарти, державна соціальна політика, мінімальна заробітна плата, прожитковий мінімум.

Стратегічний курс України на побудову високорозвиненої держави, інтегрованої у світовий ринок та європейський торговельний простір, передбачає орієнтацію на людські цінності, пріоритетність досягнення соціальних цілей та приведення вітчизняних соціально-економічних стандартів життєдіяльності до відповідності з міжнародними нормами. При цьому соціальні стандарти країни повинні характеризувати мінімальні соціальні норми, що гарантують гідну якість життя населення. Але ознакою соціально спрямованої держави є не лише закріплення соціальних стандартів та гарантій у своїх нормативно-правових актах, а й виконання їх на практиці. Це питання особливо актуальним є для України, оскільки на сучасному етапі розвитку держава не здатна виконувати свої зобов'язання перед суспільством. Отже, особливого значення набуває обґрунтування соціально-економічної політики держави, головною задачею якої є підвищення наявного рівня життя населення країни.

Теоретичні та практичні положення щодо дослідження рівня та якості життя населення висвітлено у працях таких вітчизняних вчених, як Г. Волинського [1], Е. Лібанової [2], А. Колота [3], Т. Кір'яна, В. Мандибури, О. Мельниченка, О. Новікова, В. Онікієнко, М. Папієва, Д. Полозенко [4], А. Реута, Л. Ткаченко, А. Жуковської [5] та ін. Разом з тим, враховуючи сучасний кризовий стан економіки України, питання поліпшення якості життя населення потребує додаткового дослідження.

Метою роботи є аналіз статистичних даних щодо рівня забезпечення населення України, дослідження тенденцій розвитку та особливостей формування рівня життя, виявлення його основних проблем та розробка шляхів їх вирішення.

Категорія „рівень життя населення” використовується для характеристики ступеня задоволення фізичних, духовних і соціальних потреб людей у суспільстві. Життєвий рівень населення залежить, з одного боку, від способу виробництва, який характеризується відносинами власності, рівнем розвитку матеріальної бази суспільства, сфери послуг та суспільною продуктивністю праці, а з іншого – від способу життя, що визначається складом і величиною потреб у різних життєвих благах та можливістю їхнього задоволення, виходячи з пропозицій на ринку товарів і послуг та реальних доходів людей.

У міжнародній практиці особливої уваги заслуговує система соціальних стандартів рівня життя населення, яка використовується Програмою розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН) для міжнародного порівняння рівня життя. При цьому залежно від мети їх встановлення стандарти поділяються на такі, що використовуються для розрахунку індексу розвитку людського потенціалу – ІРЛП (який з 1990 р. використовується ПРООН в щорічному Докладі про розвиток людини), та на стандарти, що використовуються для аналізу і прогнозування соціально-політичної ситуації в країні. Як свідчать дані таблиці 1, в Україні у 2009 р. 8 з 14 національних показників рівня життя населення відповідали встановленим стандартам ООН. Разом з тим, аналіз окремих показників необхідно проводити у взаємозв'язку з іншими, а також у порівнянні з показниками інших країн.

Одним із ключових індикаторів життєзабезпечення, що оцінює потенціал усього населення (рівень фізичного й психічного здоров'я, рівень освіти, кваліфікації та ін.), є показник середньої тривалості життя, який за даними Держкомстату України у 2010 р. становив 70,4 роки (для порівняння: у 2000 р. – 68 років, у 2005 р. – 68,1 роки) [7]. Тобто цей показник знаходиться у межах, встановлених ПРООН. Разом з тим, згідно з «Докладом про розвиток людини 2010» за показником тривалості життя Україна займає лише 104 місце зі 169 країн (за даними ПРООН у 23 країнах тривалість життя перевищує 80 років, у 29 країнах цей показник перебуває в інтервалі 75-80 років, у 44 країнах – 70-75 років, у 36 країнах – 60-70 років й у 37 країнах – менше 60 років) [6]. А з урахуванням сумарного коефіцієнту народжуваності (у 2009 р. – 1,45), коефіцієнту старіння населення (15,66) та кількості психічних патологій (444 на 100 тис. населення) можна зробити висновок про незадовільну демографічну ситуацію в країні.

Незважаючи на те, що протягом останніх років простежується тенденція зростання показника кількості народжених від кількості померлих (від 51,76% у 2002 р. до 72,52% у 2010 р.), що свідчить про підвищення народжуваності, й досі кількість померлих перевищує кількість народжених на 194,2 тис. осіб. Найбільш вагомими причинами захворювання та підвищення рівня смертності є антропогенне навантаження на навколишнє середовище викидами промислових підприємств та підвищення рівня бідності населення. При цьому, з одного боку, незадовільне матеріальне становище обумовлює ризик втрати здоров'я через неякісне харчування, неможливість отримання кваліфікованої медичної допомоги та ін., а з іншого – проблеми зі здоров'ям призводять до зниження працездатності та скорочення доходів. А саме їхній розмір та структура є основним показником рівня життя населення.

Таблиця 1

Соціальні стандарти, що використовуються ПРООН для міжнародного порівняння рівня життя, та рівень цих стандартів в Україні [6, 7, 8]

№ з/п	Стандарт ООН	Параметри	Показники в Україні (за національними розрахунками)	
			2005 р.	2010 р.
Стандарти, що використовуються для розрахунку ІРЛП країни				
1	Очікувана тривалість життя при народженні, років	25 (min) – 85 (max)	чоловіки – 62,3 жінки – 74,0 обидві статі – 68,1	чоловіки – 65,3 жінки – 75,5 обидві статі – 70,4
2	Грамотність населення, %	100	99,4	99,4
3	Середня тривалість навчання, років	15	12	11,3
4	Реальний ВВП на душу населення по паритету купівельної спроможності до долара	200 (min) – 40000 (max)	6848	6535 (у 2008 р.)
Стандарти, що використовуються для аналізу і прогнозування соціально-політичної ситуації в країні				
5	Сумарний коефіцієнт народжуваності (середня кількість дітей, народжених жінками у фертильному віці від 20 до 45 років)	2,14 – 2,15	1,21	1,45
6	Коефіцієнт старіння населення (частка населення, старшого за 65 років у загальній чисельності населення), %	7	15,94	15,66
7	Співвідношення 10% найбагатших до 10% найбідніших	10 : 1	6,9 : 1	5,3 : 1
8	Частка населення, що проживає за межею бідності, %	10	55,3	21,8
9	Співвідношення мінімальної та середньої заробітної плати	1 : 3	1 : 2,69	1 : 2,93
10	Мінімальний рівень погодинної заробітної плати, долари	3	близько 0,38	близько 0,50
11	Рівень безробіття (з урахуванням прихованого), %	8-10	7,2	8,1
12	Кількість правопорушень на 100 тис. населення, одиниць	до 5 тис.	1040	1103
13	Кількість психічних патологій на 100 тис. населення, одиниць	до 284	486	444
14	Рівень депопуляції (кількість народжених до кількості померлих)	50 : 50	35,3 : 64,7	42,0 : 58,0

Як свідчать дані таблиці 2, у 2010 р. простежується тенденція зростання усіх показників доходів населення. При цьому, реальний наявний доход у 2010 р. склав 116,2% від рівня 2009 р. В економічно розвинених країнах високі стандарти рівня життя досягаються, головним чином, через високі доходи від зайнятості. При цьому основною складовою доходів населення розвинутих країн є заробітна плата, що складає до 70%. Так, у Великобританії вона становить 65% загальних доходів, у Німеччині – 64%, в Італії – 52%, у США – 53%, в Японії – 69%, у Франції – 58%. Проте в умовах трансформаційних економік за рахунок заробітної плати, що отримана за основним місцем роботи, забезпечується близько 30% потреб населення. У структурі доходів українського населення частка заробітної плати коливається на рівні 40%: з 42,66% у 2002 р. до 41,7% у 2010 р. [7].

За даними Держкомстату України номінальна середньомісячна зарплата у 2010 р. становила 2239 грн., тобто приблизно 280 дол. (для порівняння: в Латвії – 575 дол. на місяць, в Польщі – 1,2 тис. дол., у Франції – 5,5 тис. дол.). При цьому середньомісячний наявний доход (у 2010 р. – 1528,9 грн.), тобто максимальний грошовий доход, що призначений для придбання споживчих товарів та послуг, склав 68,3% від зарплати. Що стосується динаміки реальної зарплати, то за період 2004-2008 р. темпи її зростання постійно зменшувалися, а у 2009 р. реальна зарплата взагалі склала 90,8% від її рівня 2008 р. Крім того, у 2008 р. була скасована тенденція скорочення заборгованості із виплати заробітної плати (з 1111,2 млн. грн. у 2004 р. до 668,7 млн. грн. у 2007 р.), яка на кінець 2008 р. склала 1188,7 млн. грн., а на кінець 2009 р. – 1473,3 млн. грн. (тобто зростання заборгованості склало 24%) (табл. 2).

Основні показники доходів населення України у 2004-2010 рр. [7]

Показники	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Доходи населення номінальні:							
- млрд. грн.	274,2	381,4	472,1	623,3	845,6	894,3	1101,0
- % до попереднього року	127,2	139,1	123,8	132,0	135,7	105,8	123,1
в т.ч. заробітна плата:							
- млрд. грн.	117,2	160,6	205,1	278,9	366,4	365,3	459,21
- % до попереднього року	123,9	137,0	127,7	136,0	131,4	99,7	125,7
Наявний дохід:							
- млрд. грн.	212,1	298,3	363,6	470,9	634,5	661,9	841,61
- % до попереднього року	130,4	140,6	121,9	129,5	134,7	104,3	127,1
Реальний наявний дохід:							
- % до попереднього року	119,6	123,9	111,8	114,8	107,6	90,0	116,2
- % до 1991 р.	-	72,0	80,5	92,4	99,4	-	-
Середньомісячний наявний дохід у розрахунку на одну особу:							
- грн.	372,4	527,7	647,6	843,8	1143,0	1197,7	1528,9
- % до попереднього року	131,4	141,7	122,7	130,3	135,5	104,8	127,7
Середньомісячна зарплата одного працівника:							
- номінальна, грн.	589,6	806,2	1041,5	1351,0	1806,0	1906,0	2239,0
- реальна, % до попереднього року	123,8	120,3	118,3	112,5	106,3	90,8	110,2
Заборгованість із виплати заробітної плати, млн. грн. (на кінець року)	2232,4	1111,2	960,3	806,4	668,7	1188,7	1473,3

Останнім часом спостерігається посилення регіональної диференціації доходів і рівня життя населення. Так, найбільш високий рівень середньомісячної зарплати у вересні 2011 р. був зафіксований у м. Києві – 4072 грн., Донецькій обл. – 3226 грн., Дніпропетровській обл. – 2960 грн., Київській обл. – 2973 грн., Луганській обл. – 2822 грн., Запорізькій обл. – 2719 грн. та Полтавській обл. – 2614 грн. Найнижчий рівень доходів зазначений у Чернігівській обл. – 2047 грн., Тернопільській обл. – 1927 грн., Волинській обл. – 2080 грн., Чернівецький обл. – 2076 грн. та Херсонській обл. – 208 грн. Разом з тим необхідно відмітити, що чисельність населення з доходами, нижчими від прожиткового мінімуму, збільшилася практично у всіх областях. У цей же період найбільша офіційна заробітна плата була у працівників авіаційного транспорту (9289 грн.), фінансистів (5214 грн.), а найменша – у рибальстві (1385 грн.) та у сфері охорони здоров'я та надання соціальної допомоги (1795 грн.) [7].

Саме низький рівень заробітної плати та проблеми з її виплати у працівників послаблюють мотивацію, знижують продуктивність праці, перешкоджають накопиченню людського капіталу. Таким чином, на сучасному етапі корпорації не відіграють значної ролі у стратегії підвищення рівня життя населення. Як свідчить міжнародний досвід головним суб'єктом у створенні гідних соціально-економічних умов для формування та реалізації висококваліфікованого трудового потенціалу країни має бути держава. Саме вона має здійснювати соціально-економічний захист населення через розподіл та перерозподіл ВВП на засадах соціальної справедливості шляхом встановлення обґрунтованих соціальних стандартів та гарантій конкретним демографічним групам.

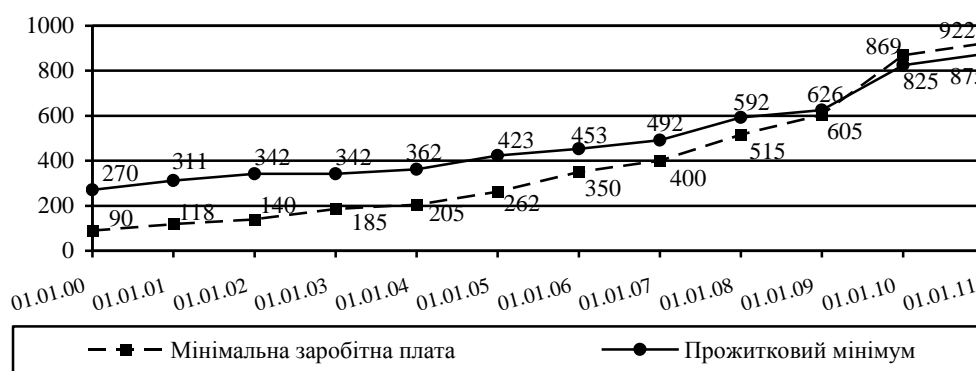
Незважаючи на те, що співвідношення мінімальної та середньої заробітної плати (1:2,69 у 2005 р. та 1:2,93 у 2010 р.) відповідає стандартам ПРООН (1 : 3), це свідчить не про високий рівень мінімальної заробітної плати, а, навпаки, про низький рівень як мінімальної, так і середньої зарплати (враховуючи неприпустимо низький мінімальний рівень погодинної заробітної плати – близько 0,50 дол. у 2010 р.).

Слід зазначити, що мінімальна заробітна плата є основною соціальною гарантією держави (поряд з мінімальним розміром пенсії за віком, неоподатковуваним мінімумом доходів громадян, розміром державної соціальної допомоги та ін.). Взагалі згідно з Законом України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» № 2017-III від 05.10.2000 р. державні соціальні гарантії – це встановлені законами мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, розміри інших видів соціальних виплат, встановлені законами та іншими нормативно-правовими актами, які забезпечують рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму. Тобто, теоретично мінімальна заробітна плата не може бути нижчою від прожиткового мінімуму.

У свою чергу, прожитковий мінімум є найважливішим показником рівня життя населення і згідно з Законом України «Про прожитковий мінімум» № 966-XIV від 15.07.1999 р. представляє собою вартісну величину достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості. В Україні

розмір прожиткового мінімуму визнано базовим державним соціальним стандартом, на основі якого визначаються державні соціальні гарантії та стандарти у сферах доходів населення, житлово-комунального, соціально-культурного обслуговування та ін.

Аналіз реальної ситуації в Україні показав, що незважаючи на існуючу тенденцію зростання рівня мінімальної заробітної плати (у 2005 р. зростання склало 33,6% (з урахуванням інфляції – 17,7%), у 2006 р. – 14,3% (4,8%), у 2007 р. – 28,8% (14,2%), у 2008 р. – 17,5% (-6,2%), у 2009 р. – 43,6% (23,9%), у 2010 р. – 6,1% [11]), до початку 2010 р. він навіть не досягав рівня прожиткового мінімуму. Тільки у жовтні 2009 р. було встановлено мінімальну зарплату на рівні 650 грн., що більше загального прожиткового мінімуму на 24 грн. [9]. А з 1.01.2010 р. Законом України «Про встановлення прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати» від 20.10.2009 р. № 1646-VI була затверджена мінімальна заробітна плата у розмірі 869 грн., що перебільшує загальний прожитковий мінімум на 44 грн. та співпадає з прожитковим мінімумом для працездатних осіб (рис. 2). На 1.12.2011 р. рівень мінімальної зарплати повинен становити 1004 грн. Але й такий рівень є досить суперечним, враховуючи темпи зростання цін в реальній економіці: індексація прожиткового мінімуму та мінімальної зарплати значно відстає від темпів зростання цін та тарифів (навіть враховуючи збільшення прожиткового мінімуму у 3,4 рази з 2000 р. по 2010 р. (рис. 1)). На сьогоднішній день в Україні співвідношення мінімальної заробітної плати до прожиткового мінімуму в середньому на одну особу становило 1,05:1. У країнах ЄС мінімальний рівень зарплати завжди перевищує прожитковий мінімум: у Франції – на 59%, у Великобританії – на 53%, в Нідерландах – на 100% [10].

Рис. 1. Динаміка змін мінімальної заробітної плати та загального прожиткового мінімуму в Україні в 2000-2010 рр., грн. [11]

Для визначення прожиткового мінімуму у світовій практиці використовують наступні методи: 1) статистичний – передбачає встановлення прожиткового мінімуму на рівні доходів, які мають 10-20% найменш забезпечених верств населення країни (застосовується у країнах з досить високим рівнем доходів населення); 2) суб'єктивний – базується на проведенні соціологічних опитувань населення про необхідний мінімальний дохід (метод є консультативним, оскільки його результати не можуть бути підкріплені реальними економічними можливостями країни, проте він виражає справжні потреби людей); 3) ресурсний – виходить із можливості економіки забезпечувати прожитковий мінімум (застосовується у найрозвинутіших країнах); 4) нормативний – вартісна величина прожиткового мінімуму встановлюється через мінімальний споживчий кошик; 5) комбінований – поєднує у собі декілька методів, зокрема вартість харчування визначається за нормами, житлово-комунальні послуги – за фактом, а непродовольчі товари – за їх процентною часткою в загальних витратах; 6) відносний – метод обчислення медіанного доходу, тобто такого доходу, за якого половина населення має більший дохід, а половина менший, або це рівень достатку, що найчастіше зустрічається в країні (застосовується у країнах з розвинутою ринковою економікою та з високим рівнем доходів).

Що стосується вітчизняної практики, то в Україні прожитковий мінімум визначається нормативним методом у розрахунку на місяць на одну особу, а також диференційовано залежно від вікового критерію або соціальної та демографічної групи особи (для дітей віком до 6 років; для дітей віком від 6 до 18 років; для працездатних осіб та для осіб, які втратили працездатність), що зумовлено особливостями людського організму залежно від віку, стану та активності. Так, згідно з Законом України «Про Державний бюджет України на 2011 рік» № 2857-VI від 23.12.2010 р. прожитковий мінімум на 1.12.2011 р. повинен скласти 953 грн. на одну особу. При цьому для дітей віком до 6 років прожитковий мінімум буде складати 870 грн., для дітей віком від 6 до 18 років – 1042 грн., для працездатних осіб – 1004 грн., для осіб, які втратили працездатність – 800 грн.

Таким чином, в основі формування прожиткового мінімуму в Україні знаходиться мінімальний споживчий кошик, який представляє собою вартість стандартного набору товарів та послуг масового вживання середнього споживача в конкретній країні в певний час. Структуру і норми споживання вітчизняного споживчого кошика для окремих категорій громадян було затверджено ще у 2000 р. [12]. При цьому,

незважаючи на законодавчо встановлений термін здійснення перегляду вмісту споживчого кошика – кожні п'ять років, проміжки цього перегляду значно затягуються.

На сьогодні споживчий кошик в Україні складається з 297 товарів (для порівняння: у США та Великобританії кошик складається з 350 товарів та послуг, у Німеччині – з 475, а у Франції – з 507). На відміну від розвинутих країн, в яких розраховується соціальний прожитковий мінімум (що включає навчання і культурні потреби, певний набір духовних цінностей мінімально прийнятого рівня життя), в Україні передбачений фізіологічний мінімум (тобто вартісне вираження матеріальних цінностей, необхідних для фізичного виживання), який розробляли, наприклад, на випадок війни, для розрахунку норм за продуктивними картками. В світовій практиці фізіологічний мінімум становить 85-87% загального прожиткового мінімуму, а решта припадає на соціальну частину. Так, у Великобританії до споживчого кошика закладено обслуговування автомобіля, громадське харчування, організацію відпочинку, шампанське і пиво в нічному клубі, відтворювач у форматі mp3 з платними музичними записами, акустична гітара, витрати на садівника та ін.

Що стосується структури мінімального споживчого кошика в Україні, то фахівцями висловлюються серйозні сумніви щодо її адекватності. Наприклад, в кошику не закладені потреби в особистому розвитку та відпочинку; не враховуються витрати на будівництво, купівлю або найм житла, на оздоровлення, на утримання дітей у дошкільних навчальних закладах; на недостатньому рівні закладені витрати на платні медичні послуги, платну освіту, оплату комунальних послуг (при цьому ще й не передбачені зміни в складі кошика у зв'язку зі змінами тарифів у сфері житлово-комунального господарства) та ін. Не менш важливим є й те, що норми мінімального споживчого кошику суттєво нижчі за фізіологічні, а набір непродовольчих товарів взагалі не забезпечує багатьох потреб сучасної людини (існує навіть проблема відповідності набору та обсягу товарів кошика медичним стандартам).

Згідно міжнародних стандартів споживання сім'я належить до числа бідних, якщо вона витрачає на харчування більше однієї третини бюджету. За даними Держкомстату України, у діючому споживчому кошику питома вага продуктів харчування складає 55,46%, непродовольчих товарів – 11,51%, витрат житлово-комунальні послуги – 10,81%, витрат на транспорт та зв'язок – 7,68, витрат на відпочинок, культуру та освіту – 7,43%, витрат на медичні послуги – 3,17% (для порівняння: вартість продуктів харчування у США, Данії, Швейцарії, Нідерландах складає до 20% усіх витрат).

Розглянемо детально продовольчу складову вітчизняного споживчого кошика (табл. 3).

Таблиця 3

Споживання основних харчових продуктів (за місяць у розрахунку на 1 особу) [7, 12]

№ п/п	Продукти харчування	Нормативи споживання для працездатного населення	Фактичне споживання домогосподарствами			Відхилення фактичного споживання від нормативів, %		
			2000 р.	2005 р.	2010 р.	2000 р.	2005 р.	2010 р.
1	М'ясо і м'ясопродукти, кг	4,42	3,30	4,40	5,10	-25,34	-0,45	15,38
2	Молоко і молокопродукти, кг	12,38	17,10	21,70	19,10	38,13	75,28	54,28
3	Яйця, шт.	18,33	18,00	21,00	20,00	-1,80	14,57	9,11
4	Риба і рибопродукти, кг	1,08	1,30	1,80	1,80	20,37	66,67	66,67
5	Цукор, кг	3,08	3,50	3,60	3,00	13,64	16,88	-2,59
6	Олія рослинна і маргарин, кг	0,76	1,80	1,90	1,90	136,84	150,00	150,00
7	Картопля, кг	7,92	10,40	9,60	7,60	31,31	21,21	-4,04
8	Овочі та баштанні, кг	9,17	9,50	9,10	9,50	3,60	-0,76	3,59
9	Фрукти та ягоди, кг	5,33	2,50	3,10	3,60	-53,10	-41,84	-32,46
10	Хліб і хлібопродукти, кг	10,28	10,70	10,30	9,30	4,09	0,19	-9,53

Як свідчать дані таблиці, до складу мінімального набору продуктів харчування не включені алкогольні напої, тютюнові вироби та делікатеси. Аналіз показав, що у 2010 р. фактичне споживання більшості харчових продуктів було вищим, ніж фізіологічні норми (особливо споживання молока і молокопродуктів – на 54,28%, риби і рибопродуктів – на 66,67%, олії і маргарину – на 150%), але при цьому спостерігався дефіцит споживання фруктів та ягід (менше норми на 32,46%). Згідно з нормативом основну кількість калорій населення повинно отримувати від споживання хліба та хлібопродуктів і картоплі (що й підтверджують дані за 2000 р.). Разом з тим, позитивним моментом є зміна структури фактичного споживання у напрямку збільшення практично всіх категорій продуктів харчування (окрім цукру, картоплі, хліба та хлібопродуктів) у 2010 р. порівняно з 2000 р.

Крім того, закладені в нормативних обґрунтуваннях норми споживання енергетичних речовин не відповідають необхідним потребам підтримання активного фізичного стану в дорослих та розвитку дітей. Так, за нормативом загальна енергетична цінність набору харчових продуктів для людини працездатного віку на добу складає 2790,8 ккал. [12] (як свідчить міжнародна практика, мінімально необхідна кількість калорій на добу для працюючої людини складає 2900-3100).

Таким чином, кількісна та якісна структура споживчого кошика сьогодні не враховує багатьох реалій, натомість містить ряд непотрібних або застарілих продуктів та послуг. Але, на думку президента Центру економічного розвитку О. Пасхавера, збільшення споживчого кошику варто чекати лише на величину інфляції, бо перегляд його нормативів приведе до зростання усіх соціальних виплат з бюджету (враховуючи урядову політику жорсткої бюджетної економії). Крім того, бюджетна політика уряду знаходиться під контролем МВФ, який не дозволить кардинального зростання витрат в умовах бюджетного дефіциту. Отже, можна констатувати, що якість життя населення України є значно нижчою від стандартів якості життя розвинених країн. Основними причинами низького рівня життя населення України є низька оплата праці працюючого населення, відсутність оплачуваної роботи для частини працездатного населення, існування певних диспропорцій у виплаті зарплати, наявність значної заборгованості з її виплати, низький рівень мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму, неадекватна сучасним реаліям кількісна та якісна структура мінімального споживчого кошика та ін.

Проведений аналіз показників рівня та якості життя дає можливість зробити висновок, що заходи, яких держава вживає на сучасному етапі для поліпшення життя є недостатніми. У зв'язку з цим особлива роль у підвищенні рівня життя населення має відводитися корпораціям. Наприклад, підвищення реальної зарплати працівників в умовах обмежених ресурсів потребує реструктуризації собівартості й цін та підвищення в них частки заробітної плати. Лише зниження у структурі собівартості інших видів витрат, окрім зарплати (наприклад, за рахунок використання більш прогресивних технологій) дозволить пропорційно збільшити витрати на оплату праці і не втратити прибуток. У цьому випадку можливе встановлення диференційованих ставок оподаткування прибутку підприємств залежно від факторів його формування. Таким чином, в основі державної політики підвищення рівня життя населення мають бути комплексні підходи, орієнтовані на забезпечення сталого економічного зростання, розвиток і повне використання трудового потенціалу країни, забезпечення працездатного населення робочими місцями, легалізацію трудових доходів громадян, впровадження системи медичного страхування, встановлення реального прожиткового мінімуму та вдосконалення методики його розрахунку.

Література

1. Волинський Г. Про соціальну диференціацію населення / Г. Волинський // Економіка України. – 2008. - № 2. – С. 77-82.
2. Лібанова Е.М. Бідність населення України: методологія, методика та практика аналізу: монографія / Е.М. Лібанова; Держ. вищ. навч. закл. «Київ. нац. екон. ун-т ім. В.Гетьмана», НАН України, Ін-т демографії та соц. дослідж. – К., 2008. – 330 с.
3. Колот А.М. Соціальна політика в умовах глобалізації та лібералізації економічних відносин: здобутки, втрати, тенденції / А.М. Колот // Демографія та соціальна економіка. – 2008. - № 1. – С. 23-41.
4. Полозенко Д.В., Квітко Н.О. Особливості механізму фінансування соціальних послуг в Україні // Фінанси України. – 2010. - № 4. – С. 45-52
5. Жуковська А.Ю. Соціальні стандарти у сфері доходів населення та проблематика їх запровадження в Україні // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 11(101). – С. 181-189.
6. Доклад о развитии человека 2010. Реальное богатство народов: пути к развитию человека / Пер. с англ.; Программа развития Организации Объединенных Наций. – М.: Издательство «Весь Мир», 2010. – 244 с.
7. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.
8. Звіт з людського розвитку в Україні. Людський розвиток і європейський вибір України. ПРООН, 2008. – 124 с.
9. Закон України «Про Державний бюджет України на 2009 рік» № 835-VI від 26.12.2008 р. // Відомості Верховної Ради України від 15.05.2009 р. - № 20/№21-22. - с. 680. - ст. 269.
10. Бобер І.І. Вплив соціальної політики держави на рівень життя населення / І.І. Бобер, Н.М. Заярна // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.9. – С. 303-306.
11. Мінімальна заробітна плата та прожитковий мінімум [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mojarplata.com.ua>.
12. Постанова Кабінету Міністрів «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення» від 14 квітня 2000 р. № 656, Офіційний вісник України від 05.05.2000 р. - № 16. – с. 97. – ст. 675.